

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING AQLIY RIVOJLANISHI

Karimova Navbaxar Mahmudjanovna

Urganch davlat universitetida sirtqi maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi hamda Gurlan tumanidagi 9-sonli ko'p tarmoqli Ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyachi

Annotatsiya: maktabgacha davrda bolalar til, nutq, tasavvur, diqqat va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini tez rivojlantiradi. Aqliy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun o'yin orqali o'rganish, nutqni rag'batlantirish, tasviriy san'at va ijodiy faoliyat, kitob o'qish, muammoli vaziyatlarni yaratish hamda ijtimoiy muhitni shakllantirish muhim hisoblanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, bolalar aqliy rivojlanishi, aqliy ko'nikmalar, til rivojlanishi, nutq, mantiqiy fikrlash.

Аннотация: в дошкольном возрасте у детей быстро развиваются навыки речи, языка, воображения, внимания и логического мышления. Для поддержки умственного развития важны обучение через игру, стимулирование речи, изобразительное искусство и творческая деятельность, чтение книг, создание проблемных ситуаций, а также формирование социальной среды.

Ключевые слова: дошкольный возраст, умственное развитие детей, умственные навыки, развитие речи, язык, логическое мышление.

Annotation: in the preschool period, children rapidly develop skills in language, speech, imagination, attention, and logical thinking. To support intellectual development, learning through play, stimulating speech, visual arts and creative activities, reading books, creating problem situations, and fostering a social environment are important.

Key words: preschool age, children's intellectual development, cognitive skills, language development, speech, logical thinking.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi dastlab muomalada bo'lish, narsalar bilan bajariladigan faoliyat natijasida keyin esa o'quv mehnat, samarali faoliyatlar jarayonida (rasm chizish, loy) amalga oshirib boriladi. Hozirgi zamon pedagogika fani bilimlar sistemasini o'zlashtirib olish, ularni jamg'arish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish hamda yangi bilimlar hosil qilish uchun zarur bo'lgan bilish faoliyati usullarini egallab olish aqliy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlari hisoblanadi. Aqliy tarbiyaning vazifasi uning mazmuni, metodi va tashkil etilishiga qarab belgilanadi. Keyingi yillarda olib borilgan psixologik-pedagogik tadqiqotlarning natijalari maktabgacha ta'lim yoshi davrida bolalarning aqliy rivojlanishida juda katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatadi. Bularning hammasi maktabgacha ta'lim

yoshidagi bolalarga beriladigan bilim, malaka va ko'nikmalarini yanada chuqurlashtirish, hajmini kengaytirish maqsadga muvofiq. Maktabgacha ta'lim yoshining oxiriga kelib bolalar tevarak atrof to'g'risida kattagina hajmdagi eng oddiy bilim va tushunchalarga ega bo'lib qoladilar, asosiy fikrlash jarayonini egallab oladilar, narsa va buyumlardagi voqealardagi muhim va muhim bo'lmagan tomonlarini ajrata oladigan ba'zi bir sabab natijali bog'lanishlarni bilib oladigan bo'lib qoladilar. Ularda o'quv faoliyatining dastlabki ko'rsatkichlari shakllanadi. Shuning uchun bog'cha yoshidan boshlab rivojlantirib borish katta ahamiyatga ega. Ilk va bog'cha yoshi davrida bolalarda tevarak-atrofga bo'lgan qiziqish juda tez o'sadi. Qiziqish bolaning aqliy rivojlanishini harakatga keltiruvchi qudratli kuchdir. Kattalar bolaning qiziquvchanligini, bilishga bo'lgan har qanday xohishini sezishlari va rag'batlantirib borishlari kerak. Aqliy tarbiya vazifalari bolani maktab ta'limiga tayyorlashda aqliy tarbiyaning ahamiyati kattadir. Bolani bilimlarini egallab olishlari ularni aqliy faolligini rivojlantirish aqliy malaka va ko'nikmalarini egallab olishlari ularni maktabda muvaffaqiyatli o'qishlari uchun bo'lajak mehnat faoliyatiga tayyorlanishida manba bo'lib xizmat qiladi.

Odamning aqliy faoliyati - bu umumiy ham maxsus aqliy harakatlar xilma-xil sistemalarining katta miqdoridir. Ko'pgina vazifalarni hal etishda qo'llaniladigan keng ko'lamdagi aqliy harakatlarni shakllantirish ayniqsa, muhimdir. Bunday harakatlarga tahlil, qiyoslash, umumlashtirish kiradi. Bolalar bog'chasi oldida bolalarning aqliy qobiliyatini rivojlantirish vazifasi turibdi. Qobiliyatlar tegishli faoliyat jarayonida namoyon bo'ladi va rivojlanadi. Insonning aqliy qobiliyati aqlining ziyraklik - fahm-farosatlilik, tanqidiy ko'z bilan qarash, sermulohazalik kabi sifatleri bilan ajralib turishi mumkin. Aqliy ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, ya'ni eng oddiy faoliyat usullari, predmetlarni tekshirish, ulardagi muhim va muhim bo'lmagan belgilarni ajratib ko'rsatish boshqa predmetlar bilan taqqoslash va hokazolarni tarkib toptirish maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga aqliy tarbiya berish vazifalaridan biridir.

Maktabgacha yosh — bolaning aqliy, jismoniy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, aqliy rivojlanish bu davrda tez sur'atlar bilan rivojlanadi va bolaning kelajakdagi ta'lim olishiga, shuningdek, hayotdagi muvaffaqiyatlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi asosan quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi. Bolalar dunyoni sezgi organlari orqali o'rganishni boshlaydi. Bu davrda ular ko'rish, eshitish, ta'm, hid kabi sezgilar orqali atrofdagi muhit bilan tanishadi. Bolaning so'z boyligi tez kengayadi, u murakkab gaplarni tushuna boshlaydi, o'z fikrlarini so'zlar yordamida ifodalashga o'rganadi. Bolalar tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantiradi, ertaklar va o'yinlar orqali yangi obrazlar yaratadi. Maktabgacha yoshda bolaning e'tibori uzluksiz ravishda oshadi, u ko'proq murakkab vazifalarni bajarishga qodir bo'ladi. Bolalar sabab-oqibat munosabatlarini tushunishni boshlaydi, sodda muammolarni hal qilishga intiladi.

Bolalarning aqliy rivojlanishini samarali qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi usullar tavsiya etiladi.

- O'yin orqali o'rganish: o'yin bolalar uchun eng tabiiy o'rganish vositasidir. Rol o'yinlari, qurilish o'yinlari, jumboqlar va boshqalar orqali bolalar fikrlash, muammolarni hal qilish va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

- Nutqni rag'batlantirish: bolalar bilan ko'p muloqot qilish, ularni savollar berishga undash va o'z fikrlarini ifodalashga rag'batlantirish nutq rivojlanishini tezlashtiradi.

- Tasviriy san'at va ijod: rasm chizish, loy bilan ishlash, qo'l mehnati bolalarning tasavvurini va nozik motorikasini rivojlantiradi.

- Kitob o'qish va ertak aytish: bolalar uchun mos kitoblar o'qish va ertaklarni aytish ularning tasavvurini kengaytiradi va til ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

- Muammoli vaziyatlarni yaratish: bolalarni yangi vaziyatlarga duchor qilish va ularni yechim topishga undash mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

- Ijtimoiy muhit yaratish: bolalar o'rtasida hamkorlik va muloqotni rivojlantirish, do'stlar bilan o'ynash imkoniyatlarini ta'minlash aqliy va ijtimoiy rivojlanishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi ularning kelajakdagi ta'lim va hayotdagi muvaffaqiyatlari uchun mustahkam asos yaratadi. Ushbu davrda bolaning fikrlash, nutq, tasavvur va diqqat ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Ota-onalar va tarbiyachilar tomonidan yaratilgan boy va rag'batlantiruvchi muhit bolalarning aqliy salohiyatini to'liq ochishga imkon beradi hamda ularni mustaqil, faol va ijodkor shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyot va havolalar:

1. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O'zbekiston, 2010.
2. Имомова Ш.М., Норова Ф.Ф. Работа с криптовалютой//UNIVERSUM: ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ. №10(91), 2021. С. 18-21.